

Medya Okuryazarlığından Dijital Okuryazarlığa: Teknolojiyle Birlikte Eğitimde Değişen Unsurlar

Beyhan Ereke

Istanbul Ticaret Üniversitesi Medya ve İletişim Bilimi Doktora Öğrencisi, beyhanereke@gmail.com

Öz

Dijitalleşme/teknoloji ile medya okuryazarlığı eğitiminin değişen unsurları Türkiye’de ve dünyada yapılan çalışmalarla incelenmiştir. Özellikle 2020 yılında COVID-19 salgınıyla birlikte dijitalleşme hız kazanmış, eğitim kurumlarında uzaktan eğitimi, kamu kurumlarında dijital vatandaşlığı, özel şirketlerde uzaktan çalışmayı ve temassız online alışverişi bir zorunluluk haline getiren bir sisteme yol açmıştır.

2020 yılından itibaren teknolojik gelişmeler nedeniyle Türkiye’de ve dünyada medya okuryazarlığı eğitimindeki bazı dersler değişime uğramıştır. Bu bağlamda UNESCO’nun küresel çaptaki çalışmaları ve Türkiye’de RTÜK ve MEB’in işbirliği çalışmaları analiz edilecek ve betimsel bir araştırma yaklaşımı uygulanacaktır. Betimsel araştırma, var olan bir olayı veya durumu olduğu gibi, nitel/nicel olarak tanımlayan ve aynı zamanda eğitimsel değişim ve yeniliklerin uygulanmasını kapsayan bir çalışmadır.

Anahtar Kelimeler: Medya okuryazarlığı, medya okuryazarlığı eğitimi, dijital okuryazarlık, dijital okuryazarlık eğitimi, dijital, dijitalleşme, teknoloji, RTÜK, MEB, UNESCO.

From Media Literacy to Digital Literacy: Changing Elements in Education with Technology

Abstract

The changing elements of media literacy education with digitalization/technology have been examined through studies conducted in Turkey and around the world. Especially with the COVID-19 pandemic in 2020, digitalization accelerated, leading to a system that made remote education in educational institutions, digital citizenship in public institutions, remote work in private companies, and contactless online shopping a necessity.

Since 2020, some courses in media literacy education have undergone changes in Turkey and worldwide due to technological advancements. In this context, UNESCO’s efforts globally and the collaborative work of RTÜK and MEB in Turkey will be analyzed, and a descriptive research approach will be applied. Descriptive research is type of study that qualitatively/quantitatively defines an existing event or situation as it is and also encompasses the implementation of educational changes and innovations.

Keywords: Media literacy, media literacy education, digital literacy, digital literacy education, digital, digitalization, technology, RTÜK, MEB, UNESCO.

Giriş

Resmi ve Uluslararası olarak ilk defa United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization kısaca UNESCO 1970’li yıllarda “medya okuryazarlığı” kavramını kullanmadan eğitim çalışmalarına başlamış ve 1982 yılında Almanya’nın Grunwald şehrinde yapılan toplantıya istinaden Grunwald Bildirgesi olarak geçmiş ve ilk kez burada “medya okuryazarlığı” terimi kullanılmıştır. 12-27 Kasım 2019 tarihlerinde Küresel Medya ve Bilgi Okuryazarlığı Haftasında tarihsel kronolojiye göre; 1982 yılı Grunwald Bildirgesi, 2005 Yılı İskenderiye Okuryazarlığı, 2007 yılı Paris gündemi, 2011 yılı Fez Medya ve Bilgi Okuryazarlığı, 2012 yılı Moskova Medya ve Bilgi Okuryazarlığı, 2013 yılı Küresel Medya ve Bilgi Okuryazarlığı, 2014 yılı Paris Dijital Çağda Medya ve Bilgi Okuryazarlığı İttifakı, 2016 yılı Değişen Medya ve Bilgi Ortamında Gençlik ve Medya Okuryazarlığı ve Khanty Masisk Bildirgesi, 2018 yılı Küresel Çerçeve ve Bilgi Okuryazarlığı Bildirgelerinin önemine vurgu yapılmıştır.

Türkiye’de medya okuryazarlığı eğitim çalışmalarının gelişimine katkıda bulunan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu kısaca RTÜK ve Milli Eğitim Bakanlığı kısaca MEB işbirliği çerçevesinde teknolojiye evrilen önemli çalışmalar yapılmıştır. 1911 yılında Said Paşa’nın “Gazete Lisansı” ve 1937 yılında çocukların gazete okuma alışkanlıklarına göre araştırma yapan ve Köy Enstitülerindeki çalışmalarla da bilinen Muvaffak Uyanık medya okuryazarlığına dair ilk çalışmaları yapmışlardır. Ülkemizde medya okuryazarlığı eğitimi çalışmalarını RTÜK ve MEB işbirliğinde gerçekleştirmektedir. İlk defa 2003 yılında toplanan Şurâ’da medya okuryazarlığı eğitiminden söz edilmiş, 2007/2008 yılında 6.7.8. sınıf okullarda medya okuryazarlığı eğitimi “seçmeli” olarak okutulmaya başlanmıştır.

Hobbs; haber, reklam ve eğlence medyasını analiz etme sürecine geleneksel biçimde yoğunlaşan öğretmenlerin, asıl bakış açılarını yeni medyaya, arama motoru, hızlı mesaj, blog, online eğlence, özdeşlik, anonimlik, mahremiyet ve gözetim gibi yeni sosyal meseleleri kapsayacak biçimde genişletmelerini önermektedir. Hobbs, dijital çağda medya okuryazarlığın yeniden tanımlanmasında ortaya çıkan sorunun akademide aşırı uzmanlaşmadan kaynaklı; medya ile teknoloji bilimlerinin insan ilişkileri ve sosyal etkileşimden ayrıştırıldığına dikkat çekmektedir (Hobbs, 2010: 93).

Dünyada ve Türkiye’de medya okuryazarlığı eğitimi alanında teknoloji ile birlikte bazı dersler değişkenlik göstermiştir. Derslerin değişimi ve şekillenmesi ile ilgili yapılan çalışmalar

araştırılacaktır. UNESCO 2023 yılı raporuna göre teknolojinin ilerlemesi ve bu alana sirayet etmesiyle birlikte medya okuryazarlığı eğitiminde; “medya okuryazarlığı kullanım becerileri”, medya okuryazarlığı uygulama alanı” ve “medya okuryazarlığı alt alanı” kategorilerine ayrılarak “dijital vatandaşlık”, “dijital okuryazarlık”, “bilgi okuryazarlığı”, “Haber okuryazarlığı”, “sosyal medya okuryazarlığı” terimleri kabul edilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca UNESCO, medya okuryazarlığın kullanım becerilerine göre “Dijital Okuryazarlık” raporunu açıklamıştır.

Türkiye’de ise RTÜK ve MEB’in çalışmaları çerçevesinde; Medya Okuryazarlığı Eğitim Portalı, MEB Medya Okuryazarlığı Eğitim Programı, MEB Medya Okuryazarlığı Öğretim Materyali, MEB Dijital Okuryazarlık Öğretmen Kılavuzu çalışmaları yapılmıştır. 2018 Yılı medya okuryazarlığı öğretim programında; “anadilde iletişim”, “yabancı dillerde iletişim”, “matematiksel bilim teknoloji yetkinlikleri”, “insiyatif alma ve girişimcilik”, “kültürel farkındalık ve ifade”, “özgüven ve özdisipline sahip bilimsel akıl yürütme”, “sosyal beceri/akıl yürütme”, “yetkinlikler ile üretken ve aktif vatandaşlar olma” şeklinde 8 önemli anahtar yetkinliğin teknoloji ile değiştiği ve güncellendiği görülmektedir.

Çalışmanın Evreni, Sınırı ve Yöntemi

Çalışma, dünyada ve Türkiye’de medya okuryazarlığı eğitimin teknoloji ile nasıl değiştiğine odaklanmıştır. Dünya ve Türkiye örnekleri UNESCO, Türkiye’de RTÜK ve MEB’in medya okuryazarlığı eğitimi ile ilgili raporlar örneklem olarak alınmıştır. Araştırma betimsel bir analizle yapılmıştır.

1. UNESCO Medya Okuryazarlığı Eğitimi ve Gelişimi

UNESCO, 1970’li yıllarda medya okuryazarlığı kavramını kullanmadan çalışmalarına başlamış, 1982 yılında Almanya’nın Grunwald kentinde yapıldığı için Grunwald bildirgesi olarak geçmiş ve medya okuryazarlığı terimi kullanılmaya başlanmıştır.

2011 yılında “medya okuryazarlığı” ve “bilgi okuryazarlığı” kavramları birleştirilmiş ve Medya ve Bilgi Okuryazarlığı; eleştirel düşünme, medya kullanımı, bilgi ve kaynak farkındalığı, dijital vatandaşlık ve aktif katılım becerileri alanı olarak tanımlanmıştır (Özel, 2022, 9-20).

UNESCO, 12 Kasım – 27 Kasım 2019 tarihlerinde Küresel Medya ve Bilgi Okuryazarlığı Haftasında tarihsel kronolojiye göre;

- 1982 Yılı Grunwald Medya Eğitimi Bildirgesi,
- 2003 Yılı Prag Bilgi Okuryazar Topluma Doğru Bildirgesi,
- 2005 Yılı İskenderiye Okuryazarlığı ve Yaşam Boyu Öğrenme Konusunda İskenderiye Bildirgesi,
- 2007 Yılı Paris Gündemi veya 12 Medya Eğitimi için Öneriler,
- 2011 Yılı Fez Medya ve Bilgi Okuryazarlığı Bildirgesi,
- 2012 Yılı Moskova Medya ve Bilgi Okuryazarlığı,
- 2013 Yılı Küresel Medya ve Bilgi Okuryazarlığı Ortaklığı İttifakı İçin Çerçeve ve Eylem Planı (GAPMIL),
- 2014 Paris Dijital Çağda Medya ve Bilgi Okuryazarlığı Ortaklığı Bildirgesi,
- 2016 Yılı Değişen Medya ve Bilgi Ortamında Gençlik ve Medya Okuryazarlığı Hakkında Riga Tavsiyeleri, 2016 Yılında Medya ve Bilgi Okuryazarlığı Gençlik Bildirgesi, 2016 Yılı Khanty Mansiysk Bildirgesi ve
- 2018 Yılı Küresel Çerçeve Medya ve Bilgi Okuryazarlığı Bildirgelerinin önemine vurgu yapılmıştır. Medya ve Bilgi Okuryazarlığın toplumların demokratik gelişmesine yardımcı olduğu, huzurlu, kapsayıcı, sosyal olarak uyumlu, adil, güvenli ve dayanıklı olduğu, temel özgürlükler ve eleştirel düşüncelerden beslendiğine değinilmiştir. Son dönemde yükselişe geçen yalan haberin, bilginin, nefret suçlarının ve internet üzerinden tacizlerin demokrasi ve barışı riske soktuğunu, insanların medya ve bilgi okuryazarlığı becerilerinin artırılması gerektiği belirtilmiştir. Kamuoyu farkındalığı yaratılması amacıyla Küresel Medya ve Bilgi Okuryazarlığı (MIL) Haftası'nın her yıl 24-31 Ekim tarihlerinde kutlanmasına karar verilmiştir (UNESCO Türkiye Milli Komisyonu, [http://www.unesco.org.tr/Home/Page/1709?slug=BİLGİ%20VE%20İLETİŞİM%20KOMİSYONU%20\(CI\)%20RAPORU%20](http://www.unesco.org.tr/Home/Page/1709?slug=BİLGİ%20VE%20İLETİŞİM%20KOMİSYONU%20(CI)%20RAPORU%20) E.Tarihi:03.12.2023)

2023 yılı raporuna göre “medya okuryazarlığı” teknolojinin ilerlemesi ve bu alana sirayet etmesiyle birlikte, medya okuryazarlığı eğitiminde kullanım becerilerine, uygulama ve alt alanına

göre güncel terimler kullanılmaya başlanmıştır. Buna istinaden “medya okuryazarlığı” 2023 güncel tanım raporları ve dijital platform kullanım becerilerine yönelik “Dijital Okuryazarlık Küresel Çerçevesi” açıklanacaktır.

1.2.UNESCO Medya Okuryazarlığı Güncel Tanımı

2023’te kabul edilen ve imzalanan 6762 sayılı tasarısındaki “Connecticut” tanımı şöyledir: Medya okuryazarlığı; demokratik bir toplumda katılım ve işbirliği için medyanın rolünü anlayarak her türlü medyaya erişme, analiz etme, değerlendirme, üretme, sorgulama, medyaya katılma ve kendini ifade etme becerilerini geliştirmek şeklinde ifade edilir. Dijital vatandaşlık, dijital okuryazarlık, bilgi okuryazarlığı, haber okuryazarlığı, dijital sağlık, sosyal medya okuryazarlığı; medya okuryazarlığının kullanım becerileri ve uygulama alt alanını kapsar ve tanımları şöyledir:

- **Dijital vatandaşlık**, iletişim teknolojilerini kullanarak kamusal alana katılmak için medya okuryazarlığın kullanımını ifade eder,
- **Dijital okuryazarlık**, kütüphane ve bilgi bilimleri, dijital cihaz ve platformlarla bilgilerin oluşturulması ve paylaşılması ile eleştirel düşünme becerilerinin kullanımını ifade eder,
- **Bilgi okuryazarlığı**, Amerikan kütüphaneciler birliğinin tanımına göre, bireylerin ihtiyaç duyulan bilgiyi bulma, değerlendirme ve etkili bir şekilde kullanma becerisine sahip olmalarını sağlayan medya okuryazarlığın bir alt alanıdır,
- **Haber okuryazarlığı**, medya okuryazarlığının bir alt alanı olup; gazetecilik uygulamaları ve haber medyasının haber kaynaklarında bulunan bilgilerinin güvenilirliğini belirleme becerisini ifade eder,
- **Dijital Sağlık**, medya kullanımının fiziksel, duygusal ve zihinsel sağlık üzerindeki etkilerini dikkate alır ve bireylerin sağlıklı, uyumlu, bilinçli ve dengeli kullanımının geliştirilmesine yardımcı olacağı düşünülür,
- **Sosyal medya okuryazarlığı**, sosyal medyayı kullanırken uygulanan medya okuryazarlığıdır, bilgi tüketiminin, yaratımının ve paylaşımının büyük bir kısmı sosyal medya platformlarında gerçekleştiğinden, sosyal medya okuryazarlığı; dijital, bilgi, haber okuryazarlığı ve dijital sağlığı da kapsamaktadır

(https://medialiteracynow.org/wp-content/uploads/2024/02/MediaLiteracyNowPolicyReport2023_publishedFeb2024b.pdf E.Tarihi:14.04.2024).

UNESCO, Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi (WSIS), İnsan Merkezli, Kalkınma Odaklı Bilgi Toplumu ile dijital işbirliğini ilerletmek için uluslararası üye devletlerle çalışmaktadır. UNESCO Genel Direktörü Audrey Azoulay, 24-31 Ekim 2023’de Medya ve Bilgi Okuryazarlığı Haftasında dijital ağlardaki etkileşimi Mc Luhan’ın “küresel köyüne” benzetmiştir. Azoulay, dünyadaki 4.75 milyar insanın dijital ağlar üzerinden bağlantı kurduğuna dikkat çekmiş ve demokratik ideallerin ve kültürel çeşitliliği, uluslararası dezenformasyon ve nefret söyleminin sosyal ağlarda çoğaldığını belirtmiştir. Azoulay, UNESCO üye devletlerinin Windhoek+30 bildirgesi ile “güven için internet konferansı” ile daha iyi bir eğitim için çalıştıklarını ve öğretmen eğitimleri için örneğin Latin Amerika ve Karayipler’de 5500 öğretmene eğitim verdiklerini belirtmiştir (<https://www.unesco.org/en/weeks/media-information-literacy> E.Tarihi:14.04.2024).

1.3.UNESCO Medya Okuryazarlığı Eğitimi 2023 Raporu

ABD Medya okuryazarlığı araştırma ve analiz raporu; Hug Morenz Medya Okuryazarlığı Vakfı ve Argosy Vakti tarafından Media Literacy Now (MLN)’in kurucusu Erin McNeill’in önderliğinde, J. Duff, Louis E. Weber ve bir çok önemli kişilerle çalışılarak hazırlanmıştır. Yapay zeka, gerçekçi ses ve video üretme 21. yüzyılın manipülasyona ve sömürüye maruz kaldığını göstermiştir. Bu kritik, ancak medya okuryazarlığına ilişkin farkındalıkla çözülebilmektedir. Bu aşamada medya okuryazarlığı eğitiminin K-12 eğitimi için gerekli olduğu devlet düzeyindeki politikacılar, bir çok kuruluş ve kilit kurumlar tarafından kabul görmüştür. ABD’de 18 eyaletin valisi, K-12 medya okuryazarlığı tasarısını imzalamıştır. Özellikle ABD’nin en çok nüfusuna sahip Kaliforniya, K-12’yi ve kapsamlı mesleki gelişimi müfredatına almıştır. Üzerinde durulması gereken diğer önemli husus öğretmen/öğrenci hazırlığı ve medya okuryazarlığı ile ilgili mesleki gelişimdir. ABD medya okuryazarlığı eğitimi bölge çalışmaları şöyle gelişmiştir:

- Kaliforniya’da Eğitim Bakanlığına bağlı Kaliforniya Eğitim Kalitesi Komisyonu, model kütüphane standartlarını her sınıf düzeyinde İngilizce dil sanatları, İngilizce dil gelişimi dersleri müfredatına girmiştir. Ayrıca Matematik, Fen, Tarih ve Sosyal Bilimler dersleri de müfredata girmiştir,

- Colorado Eyaleti Eğitim Bakanlığı, ilkokuldan Ortaöğretime kadar olan okullarda medya okuryazarlığı dersleri ile ilgili güncelleme yapmıştır,
- Connecticut, 2025’den itibaren yurttaşlık bilgisi ve medya okuryazarlığının Sosyal Bilgiler Ders programı müfredatına eklenmesine, Havai Senatosu Eğitim Kurulu, yurttaşlık bilgisi ve diğer programlara alınmasına karar verilmiştir,
- Florida’da, 6.-12. sınıflara, eleştirelilikten çok bahsedilmese de sosyal medyanın duygusal fiziksel etkileri ve sosyal medya güvenliği dersleri müfredata alınmıştır.
- İllinois, okulun 3. sınıf ve üzeri öğrencilerine internet güvenliği dersi dahil edilmiştir,
- Massachussetts, ilk ve orta öğretime finansal okuryazarlığı, yurttaşlık bilgisine dahil etmiştir,
- Nebraska, ilkokul ve ortaokullarında dijital vatandaşlık dersi almaları ve lise öğrencilerinin de en az bir ders alması kabul edilmiştir,
- New Jersey, bilgi okuryazarlığı ile ilgili öğrenci öğrenim standartlar şartı koşulmuştur,
- New Mexico dijital vatandaşlık kapsamını, Ohio medya ve teknoloji okuryazarlığının teşvik edilmesini, Rhode adası medya okuryazarlığın temel eğitim programı verilmesine, Tennessee, dijital vatandaşlık eğitimine, Teksas, Utah yurttaşlık eğitim programının verilmesine karar verilmiştir. Virginia’da “İnternet Güvenliği Danışma Konseyi” kurulmuş, öğretmen ve öğrenciler tarafından güvenli kullanımı ve öğretim uygulamaları kabul edilmiştir. Washington mesleki gelişim programına fon sağlanmıştır. 2021 yılında Medya okuryazarlığı ve dijital vatandaşlık (ML&DC) programını başlatmış ve medya okuryazarlığı ders müfredatı güncellenmiştir (https://medialiteracynow.org/wp-content/uploads/2024/02/MediaLiteracyNowPolicyReport2023_publishedFeb2024b.pdf E.Tarihi:16.03.2025).

1.4.Dijital Okuryazarlık Küresel Çerçevesi

UNESCO, Yaşam ve iş için gerekli yeterlilikleri kapsayan “bilgi ve medya okuryazarlığı” alanlarını biraraya getirmiştir. DigComp 2.0, Bilgi Okuryazarlığının ana bileşenlerini

kapsamaktadır. Vatandaşların programlama ve kodlamayı daha iyi anlamalarına yönelik 2015 yılında AB’de ulusal bir girişim düzeyinde “Bilgisayar ve Dijital Okuryazarlık: Bütünsel Bir Yaklaşım Çağrısı” yapılmış, yeniden gözden geçirilmiş “problem çözme” alanının tüm alanlar arasında en fazla kesişen alan olduğu belirlenmiştir. Örneğin bilgi yeterlilik alanı problem çözmede “bilgiyi değerlendirme” yeterliliğini içermektedir. İçerik oluşturma, etkileşim oluşturma, işbirliği yapma, içerik geliştirme, bütünleştirme ve yeniden detaylandırma, problem çözmenin unsurlarıdır. DigComp 2.0 sürümünde ilgili yeterlilik alanlarında problem çözme yer almasına rağmen “problem çözmenin” ayrı bir alana sahip olması gerekliliği görülmüştür (Vuorikari&Punie&Brande, 2016:13).

Dijital Okuryazarlık Küresel Çerçevesi (DLFG), DigiComp 2.0 dijital yeterlilik alanları için şunları kapsadığını belirtmiştir:

- Farklı formatlardaki içerik: Örneğin metin belgesi, grafik, müzik, multimedya, web sayfaları, vs.,
- Veri: Bir veya daha fazla sembol dizisi,
- Dijital iletişim: Dijital teknoloji kullanılan iletişim,
- Dijital İçerik: Bilgisayar ve dijital teknolojiler kullanılarak oluşturulabilen görüntülenebilen, değiştirilebilen ve saklanan içerik,
- Dijital ortam: Belirli bir teknoloji veya araç belirtilmeden dijital eylemlerin arka planını oluşturur,
- Dijital hizmetler (Özel/Kamu): Örneğin e-devlet, dijital bankacılık, e-ticaret, spotfy, netflix,
- Dijital teknoloji: Oluşturmak, görüntülemek, dağıtmak, değiştirmek ve depolamak için kullanılan herhangi bir ürün,
- Dijital araçlar: Belirli bir işlevi yerine getirmek için kullanılan teknolojiler,
- Gizlilik politikası: Kişisel verilerin korunmasıyla ilgili terim,
- Problem çözme: problemi anlamak ve çözmek için bilişsel işlem kapasitesi,

- Refah: Fiziksel, sosyal ve zihinsel iyilik hali,
- Sosyal içerme: Bireylerin ve grupların toplumda yer alma koşullarını iyileştirme sürecidir,
- Yapılandırılmış ortam: Verilerin bir kayıt veya dosya içinde sabit bir alanda bulunduğu ortam,
- Teknolojik çözüm: bir sorunu çözmek için teknolojiyi kullanma girişimini ifade edildiği açıklanmıştır (Vuorikari&Punie&Brandt, 2016:10-11).

UNESCO, Digital Literacy Global Framework DLGF (Dijital Okuryazarlık Küresel Çerçevesi), gençlerin dijital okuryazarlık becerilerinin sürdürülebilir kalkınma hedefi ile belirli bir seviyeye ulaştırabilmesini tanımlamıştır. Avrupa Komisyonu, “dijital yeterlilik çerçevesi” kapsamında DigiComp 2.0’ı temel almıştır. Dijital okuryazarlık tanımı şöyledir:

Dijital Okuryazarlık; bireye yakışır bir şekilde dijital teknolojiler aracılığı ile bilgiye güvenli ve uygun bir şekilde erişme, bilgiyi yönetme, anlama, entegre etme, iletişim kurma, değerlendirme ve oluşturma yeteneğidir ve “bilgisayar okuryazarlığı”, “bilgi okuryazarlığı”, “Bilgi iletişim teknolojileri okuryazarlığı” ve “medya okuryazarlığı” olarak çeşitli şekillerde anılan yeterlilikleri içerir. Dijital okuryazarlık yetkinliği kişinin gerekli bilgi ve becerilere sahip olmasıdır. Buna ek olarak bir kişinin yetkin performansa ulaşma kararlılığına ve motivasyonuna sahip olması için gerekli görülen tutumların Dijital Okuryazarlık Küresel Çerçevesine dahil edilmesi gerektiği düşünülmektedir (<https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/ip51-global-framework-reference-digital-literacy-skills-2018-en.pdf> E.Tarihi:22.04.2024).

UNESCO güncel “medya okuryazarlığı” tanımı ile; dijital vatandaşlık, dijital okuryazarlık, bilgi okuryazarlığı, haber okuryazarlığı, dijital sağlık, sosyal medya okuryazarlığı; medya okuryazarlığın kullanım becerileri ve uygulama alt alanını kapsadığı açıklanmaktadır. UNESCO, Dijital Okuryazarlık Küresel Çerçevesi (DLFG), DigiComp 2.0 dijital yeterlilik alanları içinde; farklı formatlardaki içerik, veri, dijital iletişim, dijital içerik, dijital ortam, dijital hizmet, dijital teknoloji, dijital araç, gizlilik politikası, problem çözme, refah, sosyal içerme, yapılandırılmış ortam ve teknolojik çözüm ile gençlerin yetkin dijital okuryazar olabilmeleri için çalışmalar yaptığı belirtilmiştir. Digital okuryazarlık; medya okuryazarlığın kullanım becerilerini kapsar,

kütüphane ve bilgi bilimleri, dijital platformlarla bilgilerin oluşturulması ve paylaşılması ile eleştirel düşünme becerilerinin kullanımını ifade etmektedir.

UNESCO'nun gelişimi, yaptığı çalışmalar, 2023 güncel tanımı, UNESCO'nun ABD medya okuryazarlığı araştırmaları ve Dijital platform kullanım becerilerine yönelik Dijital Okuryazarlık Küresel Çerçevesi açıklandıktan sonra Türkiye'deki medya okuryazarlığı eğitimi çalışmalarının değişimi RTÜK ve MEB kapsamında ele alınacaktır.

2. Türkiye'de Medya Okuryazarlığı Eğitimi RTÜK ve MEB Çalışmaları

Batıda iletişim kavramı literatür alanında yokken Türkiye'de gazeteler ve gazeteciliğe ilişkin önemli araştırmalar yapılmıştır. 1911 Yılında Said Paşa, İstanbul Sabah Matbaası'nda çıkan "Gazete lisanı" adlı eseri medya okuryazarlığı çalışmalarının ilk örnek çalışması denilebilir, diğeri ise 1937 yılında Muvaffak Uyanık'ın yazdığı "İstanbul Devlet Basımevinde Basılan Yeni Okulun Ders Vasıtalarından Gazete" adlı eseridir. Bu iki önemli çalışma Türkiye'de 2000'li yıllarda başladığı düşünülen medya okuryazarlığı çalışmalarının çok daha öncesinde adımlar atıldığını ispatlar niteliktedir. Çocukların gazete okuma alışkanlıkları üzerine genişletilmiş bir anket çalışması yapılmış ve bulgular rapor edilmiş ve kitap olarak yayınlanmıştır. Ankara'da yedi okulda 1933 yılında üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıfta okuyan toplam 283 öğrencinin anket sonucu şöyledir:

- Kız öğrenciler genelde kent ve cinayet haberleriyle ilgilenir,ddf
- Erkek öğrencilerin %9'u cinayet haberleri okur,
- Öğrencilerin en çok aklında kalan haberler cinayet haberleridir,
- Kız çocukları gazetelerdeki tefrika romanlarını (Osmanlı döneminde uzun öykü veya romanların bölüm bölüm yayınlanması) sever,
- Çocukların en çok tercih ettiği gazeteler dönemin popüler nitelikteki Akşam, Son Posta, Köroğlu gazeteleridir,
- Erkek öğrenciler macera, korku, şiddet haberlerini, kız öğrencilere göre daha fazla ilgi gösterir,

1911 yılında Said Paşa'nın "Gazete Lisansı" ve 1937 yılında Muvaffak Uyanık'ın yazdığı "İstanbul Devlet Basımevinde Basılan Yeni Okulun Ders Vasıtalarından Gazete" adlı çalışmaları, gazetenin eğitimde kullanılacak önemde bir araç olduğu fakat bu aracın bilinçli kullanılmayan ellerde yarar değil zarar getireceği ifade edilmiştir (Güngör, 2013:361-362).

Erken dönemde Said Paşa ve Muvaffak Uyanık'ın yaptığı çalışmalar ve bulgular medya okuryazarlığı eğitimi için önem arz ettiği ve hem çocuklara yönelik bir araştırma olarak hem de günümüzde yalan haberciliğin gündemde olduğu bu döneme kıyasla gazeteciliğin gelişimini adına öncü ve örnek bir çalışma olduğu düşünülebilir.

Muvaffak Uyanık, çocukların yaşamlarını; okulun dışında, mahalle aralarında deniz kenarında zaman geçirmek yerine sinema, tiyatro, sokak afişleri, çocuk dergileri radyo ve spor kulübü eğitimlerinden yararlanmaları gerektiğini belirtmekte ve gazetelerin olumsuz etkileri olduğunu açıklamaktadır. Çocukları gazete okumaktan alıkoymak yerine gazetenin okulda verilmekte olan bir eğitimin parçası olarak varsayılırsa bu konuda en iyi verimin alınması için plan ve program çerçevesinde eğitimin verilmesi, çocuğun yaşı, eğitim düzeyi, ilgi alanları dikkate alınarak öğretmenlerin, anne ve babaların bu konuda uyarılmaları gerektiğini belirtmiştir (İnal, 2009:148).

Cumhuriyetin kuruluşu ve devrimlerin gerçekleşme sürecinde M. Kemal Atatürk'ün kitle iletişim kurum ve araçlarına önem verdiği bilinmektedir, medya okuryazarlığı eğitimi konusundaki çalışmalarının temellerinin o yıllarda atılmış olmasına hayret etmemek gerekir. Muvaffak Uyanık tarafından yapılan çalışmanın en faydalı sonuçları Köy Enstitülerinde alınır. Programın içeriğinde kitap okumanın dışında gazete okumaya da yer verilen enstitü eğitiminde öğrencilerin günlük olayları gazetelerden izlemeleri gibi çalışmaların medya okuryazarlığı eğitimi açısından çok önemli olduğu söylenebilir (Güngör, 2013:363).

Türkiye'de medya okuryazarlığı faaliyetlerinin ve eğitiminin tarihine bakıldığında Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 2003 yılında İletişim Şûrasında medya okuryazarlığı ve faaliyetlerini açıklamıştır. Ardından şiddeti önleme platformu çatısı altında RTÜK, medya okuryazarlığının bir ders olmasını önermiştir. Akademik alanda ise 2005 yılında Marmara Üniversitesi İletişim Fakülte bünyesinde "Medya Okuryazarlığı Kongresi" yapılmıştır. Alandan bir çok akademisyen ve uzman katmıştır. Bu buluşma ile ilerleyen süreçte medya okuryazarlığı ile ilgili çalışmalar artmış ve devlet bu çalışmalara dahil olmuştur. RTÜK ve Milli Eğitim Bakanlığının ortak çalışması ile 6.7.8.

sınıflarda medya okuryazarlığı dersi verilmeye başlanmıştır. Medya okuryazarlığı derslerini ilk aşamada sosyal bilgiler öğretmenleri vermiştir (İnal, 2009:158-160).

Türkiye’de medya okuryazarlığı eğitimi 1911 yılında Said Paşa’nın İstanbul Sabah Matbaası’nda çıkan “Gazete Lisani” adlı eseri medya okuryazarlığı çalışmalarının ilk örnek çalışması ve 1937’de Cumhuriyet döneminde Muvaffak Uyanık’ın Köy Enstitülerinde günlük gazete okuma ve izlenimleri üzerine önemli çalışmalar yapılmış olsa da ülkemizde medya okuryazarlığı eğitiminin kurumsallaşması 2000’li yılları bulmuştur.

2.1. RTÜK Medya Okuryazarlığı Eğitim Çalışmaları

Medya okuryazarlığı eğitimi ile ilgili UNESCO organizasyonlar, seminerler ve kongreler düzenlemektedir. Ülkemizdeki medya okuryazarlığına ilişkin çalışmaları Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) yapmaktadır. 20-21 Şubat 2003 Yılında Ankara’da Radyo Televizyon Üst Kurulu; Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğünün ve TRT’nin katkılarıyla İletişim Şûrası yapılmıştır. Raporda toplumsal ve bireysel eğitim ve kültüre katkı sağlayacak özellikle çocukların zararlı yayınlardan korunması için Avrupa Birliğine uyumlu çalışmaların başlatılması, ilk ve orta öğretim ders programlarına, çocuklar ve gençlerin bilinçlendirilmesini sağlayacak medya okuryazarlığı dersinin eklenmesi tartışılmıştır. 2003 yılında yapılan Şûra Toplantısı sonrası kadın ve aileden sorumlu bakanlık bünyesinde çalışmalar yapan Şiddeti Önleme Platformu, 2004 yılında düzenlediği çalıştayda ilk kez ilköğretim okullarında medya okuryazarlığı dersinin verilmesini önermiştir. 2005 Yılında Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından düzenlenen 1. Uluslararası Medyaokuryazarlığı Konferansında ele alınmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde RTÜK ile MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı ile orta öğretim kurumlarına medya okuryazarlığı dersi konulmasına dair protokol imzalanmıştır. 31 Ağustos 2006’da ilköğretim seçmeli medya okuryazarlığı dersi öğretim programı, MEB Talim ve Terbiye Kurulu’nda görüşülerek kabul edilmiştir (Sayar, 2022:10).

Türkiye’de RTÜK ve Milli Eğitim Bakanlığı 2004 yılında 30 kişiden oluşan Sosyal Bilgiler Öğretmenini eğitmiş ve 2007-2008 yılından itibaren Ankara, İstanbul, İzmir, Adana ve Erzurum’da medya okuryazarlığı dersi 35 bin ilköğretim okulunda 6. 7. 8. sınıflarda seçmeli ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Çocukların en hassas grup olması sebebiyle medya karşısında bilinçlendirilmeleri ihtiyacı karşısında korumacı bir yaklaşım sergilenmiştir. Kitabın medya ve etik bölümünde öğretmenler için sıralanan “toplumun milli manevi değerlerine aykırı olmaması,

yayınların müstehcen olmaması” gibi ilkeler eleştirel medya okuryazarlığı ile uyumlu değildir. Bir medya metninin toplumun ulusal ve manevi değerlerine uygun olup olmadığı konusunda öğretmenler arasında bir uzlaşım söz konusu değildir. İlkeleri korumak yerine eleştirelliği ve yurttaşlık kavramını ön plana çıkaracak bir yaklaşıma, zararlı içerik olarak tanımlanan dar bakış açısını genişletilmesine ve daha duyarlı bir eleştirel yaklaşıma ihtiyaç olduğu düşünülmektedir (Binark&Bek, 2009:90-94).

22 Ağustos 2006 Yılında RTÜK ile MEB Talim ve Terbiye Kurulu arasında Öğretim Kurumlarına Medya Okuryazarlığı Dersi Konulmasına Dair İşbirliği Protokolü imzalanmıştır ve 31 Ağustos 2006 yılında MEB Talim ve Terbiye Kurulunda kabul edilmiştir. Ancak medya okuryazarlığı eğitimi proje ve uygulamaları ile ilgili olarak MEB ve RTÜK’ün kamuoyuna sunulan bu döneme ait bir çalışması bulunamamış, bireysel çabalarla oluşturulan çalışmalar mevcut olduğu görülmüştür (Özonur&Özalpman, 2009:204).

2007-2008 Yıllarından itibaren ilköğretim okullarında 6., 7. ve 8. sınıflarında seçmeli ders olarak okutulmaya başlanmıştır. 2011 yılında medyaokuryazarlığı aile eğitim programı düzenlenmiştir. 2011 Yılında RTÜK medya okuryazarlığı dersinin öğrenci, öğretmen ve aile üçgeninde ele alınarak; kamu kuruluşları, STK’lar, medya kuruluşunun sürece katılması doğrultusunda çalışmalar yapmıştır. 2013 yılında ilköğretim öğrencilerinde medyaokuryazarlığı bilincinin geliştirilmesine yönelik işbirliği protokolü imzalanmış ve öğretim metaryali hazırlanmasına karar verilmiştir. Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, toplumu internetin risklerinden korumak, daha güvenilir, doğru, etkin internet kullanımı konusunda çocukları, gençleri ve aileleri bilinlendirme görevini üstlenmiş ve güvenli internet merkezi kurulmuştur (Sayar, 2022:10).

Türkiye’de RTÜK çocukların zararlı yayınlarından korunması için koruyucu simge sistemini oluşturmuştur. Buna göre Avrupa ülkelerinde olduğu gibi çizgi film, sinema, ve TV filmleri sınıflandırılmıştır. Çocukların bilişsel gelişim özellikleri düşünülerek 2-6, 7-12, 13-16 yaş grupları üçe ayrılmıştır. Bu gruplarda zararlı olabileceği düşünülen programlar, şiddet, cinsellik, örnek alınabilecek olumsuz davranışlar dikkate alınarak çocukların yaş gruplarına göre sınıflandırılmıştır. Her yaş grubundaki çocukların aynı olgunlukta olmaması, yasaklanan programların daha fazla merak uyandırması ve gizlice izlenmesi, ebeveynlerin bu konuda yeterince duyarlı olmaması gibi olumsuzluklar, Avrupa Birliğindeki gibi RTÜK önerilerinde de bulunmaktadır (Tekinalp, 2011:363).

2.2.RTÜK Medya Okuryazarlığı Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de medya okuryazarlığı eğitiminin gelişimi Radyo televizyon Üst Kurulu kısaca RTÜK’le başlamıştır. Medya Okuryazarlığı Eğitiminin tarihsel kronolojik gelişimi RTÜK medya okuryazarlığı portalında şöyle açıklanmaktadır:

- 20-21 Şubat 2003 Yılında Ankara’da RTÜK’ün organizasyonu ile İletişim Şûrası düzenlenmiş ve çocukların zararlı yayınlardan korunması ve bilinçlendirilmesine ilişkin medya okuryazarlığı eğitiminden söz edilmiştir,
- 2004 Yılında Devlet Bakanlığı bünyesinde kurulan Şiddeti Önleme Platformunda ilk kez ilkokulda medya okuryazarlığı dersinden söz edilmiş ve 2005 yılında Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesinde Konferans verilmiştir.
- 2004-2006’da ABD ve Avrupa’daki çalışmalar ve ilkokul giden çocukların televizyon/internet/radyo dinleme alışkanlıkları incelenmiş, RTÜK, MEB yetkilileri ve akademisyenlerle “Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı” ve “Öğretmen Kılavuzu” hazırlanmıştır,
- 2007-2008 eğitim yılında seçilen beş pilot şehir okullarına 6., 7. ve 8. sınıflara seçmeli ders olarak verilmeye başlanmıştır,
- 30 Haziran-02 Temmuz 2012’de; medya okuryazarlığı dersi çalışma grubu ve yaşam boyu çalışma grubu hazırlanmış; birinci grupta medya analizi ve üretim, 2. grupta öğretmen, aile, STK, medya kuruluşları ve sendikalarla çalışılmıştır,
- RTÜK, MEB ve akademisyenlerden oluşan bir komisyonla 2014/2015 eğitim yılında “Öğretim Metaryalleri” hazırlanmış ve okutulmaya başlanmıştır (https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=E56CE034-6CEB-41AE-A12C-B618EBEA461B&MenuId=2 E.Tarihi:23.04.2024).

27 Kasım 2021 yılında RTÜK ile Yunus Emre Enstitüsü kısaca YEE tarafından “Dijital Çağda Medya Okuryazarlığı ve Türkçe Çalıştayı” Avrupa’nın farklı ülkelerinde yaşayan Türklerin ana dilini ve kültürünü koruma, dijital medyadaki dezenformasyonlara karşı oluşturulan bir girişim olarak Brüksel’de başlamıştır. Ardından Budapeşte, Viyana, Kazablanka, Belgrad ve Köln’de devam etmiştir. Çalıştayda, dijital çağda değişen medya dinamikleri, medyadaki yenilikler, dijital

çağda ailelerin ve gençlerin medya kullanımı, teknolojinin yaygınlaşması ile ortaya çıkan stres, ekran bağımlılığı, psikolojik etkileri ve dijital çağda Türk dilinin korunması, dil bilincinin oluşturulması gibi konular ele alınmıştır (<https://www.rtuk.gov.tr/dijital-cagda-medya-okuryazarligi-ve-turkce-calistayi/4727> E.Tarihi:23.04.2024).

30 Mayıs 2022 Yılında RTÜK ve MEB arasında yeni bir medya okuryazarlığı işbirliği protokolü imzalanmıştır. MEB Bakanı Mehmet Özer, 21. yüzyılda yeni tehditlerle karşı karşıya kalındığını, konvansiyel eğitim literatüründe matematik okuryazarlığı, ana dil okuryazarlığı, fen okuryazarlığı gibi yeni okuryazarlıklarının eklendiğini ve aynı zamanda farklı davranış patentleri üretildiğini açıklamaktadır. Protokol, medya okuryazarlığı bilincini geliştirmek amacıyla diğer derslerin öğretim programlarıyla ilişkilendirilmesi için metaryaller hazırlanmıştır. 7. ve 8. sınıflarda seçmeli ders olarak okutulan medya okuryazarlığı ders programı güncellenerek metaryaller hazırlanmıştır (<https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-ve-milli-egitim-bakanligi-arasinda-medya-okuryazarligi-is-birligi-protokolu-imzalandi-/4324> E.Tarihi:23.04.2024).

Ülkemizde medya okuryazarlığı eğitimi ile ilgili resmi çalışmalar; RTÜK ve MEB nezdinde ortak bir çalışma göstererek ilerlemiştir. RTÜK ve MEB medya okuryazarlığı çalışmalarına 2003 yılında İletişim Şurası ile başlamış ve çocukların zararlı yayınlardan korunması gündeme getirilmiştir. 2004 yılında Devlet Bakanlığına bağlı Şiddeti Önleme Platformu, medya okuryazarlığı eğitimini gerekli görmüş ve ilk defa resmi olarak bu platformda önerilmiştir. 2005’de Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Uluslararası Konferansında medya okuryazarlığı eğitiminin neden gerekli olduğu resmi bir bildige ile sunulmuştur. 2004-2006 Yıllarında İlköğretim çağı çocuklarla televizyon, internet ve radyo dinleme alışkanlıkları incelenmiş, ABD ve Avrupa örneklerine bakılmış ve bir “öğretim programı” ve “öğretmen kılavuzu” hazırlanmıştır. 2006/2007 yılında seçilen beş pilot şehirde 6.7.8. sınıflara medya okuryazarlığı dersi “seçmeli” olarak okutulmaya başlanmıştır. 2021’de RTÜK, Yunus Emre Enstitüsü kısaca YEE ile Avrupa’nın çeşitli yerlerinde yaşayan Türkler için; dijital çağda değişen medya dinamikleri, medya yenilikleri, teknolojinin yaygınlaşması, stres, ekran bağımlılığı, dijital çağda Türk Dilinin korunması ve dil bilincinin oluşturulması gibi konular üzerinde çalışmalar yapılmıştır. 2022 yılında RTÜK ve MEB, gelişen teknolojiyle yeni okuryazarlıklar eklenmiş ve metaryaller hazırlanmıştır.

Medya okuryazarlığı eğitiminin tarihsel gelişimi RTÜK ve MEB ortaklığında yapılmış ve yukarıda da bahsi geçen çalışmalarla günümüze dek yol katedildiği görülmektedir. Özellikle dünyadaki

ülkelerle karşılaştırıldığında gelişmenin en önemli göstergesi teknolojik gelişmelere ayak uydurmak olduğu düşünüldüğünde yeni dijital okuryazarlıkların önemsendiği ve medya okuryazarlığı eğitimine eklemlendiği görülmektedir. Ancak son hazırlanan 2018 yılı medya okuryazarlığı ders programının gözden geçirilerek yakın zamanda güncelenmesi umut edilmektedir.

2.3.RTÜK Medya Okuryazarlığı Eğitim Portalı

RTÜK Medya okuryazarlığı portalı, <https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr> 'de RTÜK'ün medya okuryazarlığı üzerine yaptığı tüm çalışmalar bu portalda mevcuttur. Portalda medya okuryazarlığı; görsel, işitsel, basılı medya mesajlara erişebilme, eleştirel bakış açısıyla çözümleyip değerlendirebilme ve kendi medya iletilerini üretebilme yetisi olarak tanımlanmaktadır. Medya okuryazarlığı dersiyle, öğrencilerin, geçerli ve doğru bilgiye farklı medya araçlarını etkin şekilde kullanarak erişebilen, medya iletiler üzerine düşünebilen ve toplumsal, kültürel, ekonomik, politik bağlamları çerçevesinde değerlendiren, medya üretimi yetisi kazanmış, insan hakları, sorumluluk, gizlilik, güvenlik çerçevesinde özgün iletiler oluşturan, yeni medyayı takip ederek yaratıcı fikirler geliştiren bireyler olabilmeleri için bu niteliklerin geliştirilmesi üzerinde durulmaktadır. Portalda ayrıca RTÜK Medya ve Çocuk Dergisi Ocak 2023'den beri 9 yaş ve üzeri çocukların farkındalıklarının artırılması için yayınlanmaktadır. Dergi ayrıca dezavantajlı çocuklar için engelsiz erişim çalışmaları; ayrıntılı alt yazı, işaret dili, çevirisi ve sesli betimleme çalışmaları RTÜK youtube hesabında mevcuttur. Dergi, bu çalışmalarla ilgili olarak Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından erişilebilirlik logosu alan ilk dergi olmuştur. RTÜK Çekirdek Ailesi çizgi filmler; reklamlar, zaman kullanımı, kurgu ve gerçek, medyanın etkileri ve doğru bilgi gibi beş farklı başlıkta yayınlanmakta ve çocukların medya okuryazarlığı konusunda farkındalıkları arttırılmaktadır. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Ofisinin kamu personelleri için hazırlanan eğitimde; medya okuryazarlığı başlığı, RTÜK logosu hazırlanmıştır ve e-devlet şifresiyle giriş sağlanarak erişime açılmıştır (<https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr> E.Tarihi:23.04.2024).

2.4.MEB Medya Okuryazarlığı Eğitim Çalışmaları

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Milli Eğitim Bakanlığının işbirliği ile hayata geçirilen Medya Okuryazarlığı Projesi içinde seçmeli medya okuryazarlığı dersleri Devlet Okulları ve Özel Okullar Birliğine üye okullarda okutulmuştur. Medya okuryazarlığı dersinde, diğer derslerden ayrı olarak

öğrencinin değil, öğretmenin kitabı bulunmaktadır. RTÜK bunun sebebinin öğrencileri ezberle alıştırmamak, medya okuryazarlığı derslerini klasik derslerden farklı hale getirmek olduğunu, özgürce düşüncelerini ve kendilerini ifade etmelerini sağlamak olduğunu açıklamaktadır. Medya okuryazarlığı dersi öğretmen el kitabı hazırlanmıştır. Ancak Kılavuzda, Türk milli eğitiminin genel amaçları yinelenmekte ve çocuğun “kötüden” korunmasından söz edilmiştir (Hasdemir&Demirel, 2012:184).

MEB, medya okuryazarlığı eğitimi çalışmalarında 2003 yılından beri RTÜK’le birlikte ortak hareket ederek hem öğrenciler hem de öğretmenlerle çalışmalarına devam etmektedir. MEB’in en son yayınladığı 2018 yılı Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı, Medya Okuryazarlığı Öğretim Materyali ve MEB’in 2020’de yayınladığı dijital okuryazarlık Öğretmen Kılavuzu çalışmalarına aşağıda yer verilecektir.

2.4.1. MEB Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı

MEB’de Ortaokullar ve İmam Hatip Ortaokulları 7. veya 8. sınıflar için en son 2018 yılında yayınladığı medya okuryazarlığı dersi öğretim programında, öğrencilerin bedensel, zihinsel ve duygusal alanlarda sağlıklı gelişimlerini destekleyen, özgüven ve öz disipline sahip, bilimsel akıl yürütme, sosyal beceri, yetkinlikler, üretken ve aktif vatandaşlar olmalarını sağlamak amacı ile ders programlarının hazırlandığı belirtilmektedir. Programda, Türkiye yeterlilikler çerçevesinde sekiz (8) anahtar yetkinlik üzerinde durulmaktadır:

- 1) **Anadilde iletişim:** Kavram, düşünce, görüş, duygu ve olguları sözlü ve yazılı ifade etme, yorumlama,
- 2) **Yabancı dillerde iletişim:** Kişinin istek ve ihtiyaçlarına göre eğitim, öğretim, eğlence gibi sosyal, kültürel bağlamlarda anlama, ifade etme ve yorumlama becerisi,
- 3) **Matematiksel-bilim-teknoloji yetkinlikleri:** Matematiksel yetkinlik; mantıksal ve uzamsal düşünme ile formül, model, kurgu, grafik ve modları gündelik hayatta çözme ve kullanma becerisidir ve bilimde yetkinlik; soruları tanımlamak ve kanıta dayalı sonuçlar üretmektir, teknolojide yetkinlik; bilgi ve metodolojinin uygulanmasıdır,
- 4) **Dijital yetkinlik:** Bilgi ve iletişim teknolojilerinin güvenli ve eleştirel şekilde kullanılması,

- 5) **Öğrenmeyi öğrenme:** Bireyin yeni bilgi ve beceriler kazanması, kendine uyarlaması rehberlik desteği araması, yararlanması ve zorluklarla başa çıkabilmesi,
- 6) **Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler:** Sosyal yetkinlik; kişilerarası ve kültürler arası yetkinlikleri içermekte, bireylerin farklılaşan toplum ve çalışma hayatına etkili olmalarını ve gerektiğinde çatışmaları çözecek davranış biçimlerini kapsar, vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler ise toplumsal, siyasal kavram ve yapılarla ilgili bilgiye demokratik ve aktif katılmalarını içerir,
- 7) **İnsiyatif alma ve girişimcilik:** Bireylerin düşüncelerini eyleme dönüştürmesi, yaratıcılık, yenilik, risk alma, planlama yapma ve proje yönetme yeteneği,
- 8) **Kültürel farkındalık ve ifade:** Sahne sanatları, edebiyat ve görsel sanat ve müzik alanında kitle iletişim araçlarını kullanarak bireylerin yaratıcılıklarını kullanabilmesi olarak belirtilmektedir ([https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018813172123543-7ÖP%202018-83%20Medya%20okur%20yazarlığı%20\(7%20veya%208.%20sınıf\).pdf](https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018813172123543-7ÖP%202018-83%20Medya%20okur%20yazarlığı%20(7%20veya%208.%20sınıf).pdf) E.Tarihi:16.03.2025).

MEB medya okuryazarlığı öğretim programını, farklı ülkelerin programlarının incelenmesi, yurt içi ve yurt dışı akademik çalışmaların taranması ve çeşitli raporların incelenmesi ile hazırlandığı belirtilmekte ve medya okuryazarlığı dersi öğretim programında uygulanacak öneriler şu şekilde belirtilmektedir:

- Öğrenci, öğretmen ve ailenin, medyanın dışında da özel ilgi alanları, spor, el sanatları, zanaat, gibi etkinlikleri içerir,
- Farkındalık, erişim, sorgulama, çevrimiçi güvenlik, çözümleme, değerlendirme, üretim, paylaşım ve eylemcilik becerilerini kapsar,
- Medya yazarı olarak çocuklar kendi medya iletilerini kendileri üretebilmelidir,
- Öğrencilerin üreterek keşfetmeleri, çıkarımda bulunmaları ve uygulamaya dayalı çalışmaların benimsenmesi gerektiğini açıklar,
- Öğrencilerin medya üretimi çalışmalarında; özerklik, ustalık, amaç becerileri kazandırılmalıdır,

- Öğrenciler, öğretim materyallerinden faydalanırken, öğretmenler öğrencilerine iletişim tarihini anlatmalıdır,
- Öğrenciler, medya üretim süreçlerinde medya kuruluşlarını sınıfa davet etmeli ya da medya kuruluşuna gidilerek tecrübe kazanmaları sağlanmalı,
- Medya çözümlene ve üretim etkinliklerinde; etik ilkelere uyularak sorumluluk bilinciyle hareket etme, internet-televizyon-gazete-radyo-dergi-broşür-kitap gibi medyalara yer verme, sosyal medya kullanma yaş sınırı, güncel konulara öncelik verme, kültürel ve dini değerlere duyarlı olma, medyada dinleme-izleme-okuma becerilerini etkin kullanma, medyada konuşma ve yazmayı etkin kullanma, dil zenginliğini öne çıkaracak yerel ve yöresel söylem ve deyimleri kullanmaya duyarlılık gösterme,
- Medya okuryazarlığı alanına özgü Türkçe ve yabancı dilleri anlaşılabilir ve erişilebilir olması için bir sözlük geliştirmek,
- Medya okuryazarlığı dersinde yapılacak çalışmalar disiplinlerarası bir perspektifi göz önünde bulundurarak matematik yetkinliği ile ilişkilendirme, fen ve teknolojiye temel yetkinlikleri ilişkilendirme ve medya iletilerinde farklı duyguların hangi müziklerle verildiği farkındalığı oluşturma örnek çalışması yapılmıştır ([https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018813172123543-7ÖP%202018-83%20Medya%20okur%20yazarlığı%20\(7%20veya%208.%20sınıf\).pdf](https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018813172123543-7ÖP%202018-83%20Medya%20okur%20yazarlığı%20(7%20veya%208.%20sınıf).pdf) E.Tarihi: 16.03.2025).

2.4.2. MEB Medya Okuryazarlığı Öğretim Materyali

MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 29.11.2018 günü kabul edilmiştir. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Medya Okuryazarlığı öğretim materyali içeriği şöyledir:

- 1) Ünite, medyanın hayatımızdaki yeri, medya ne üretiyor? Medya üreticiler ve tüketicileri, medya alanındaki meslekler ve medya okuryazarı oluyorum başlıklı konuları bulunmaktadır,
- 2) Ünite, bilgi çağı, medyayı neden izleriz, dijital sorumluluklar, medyada karşılaşılabilecek zorluklar, dijital haklar, sosyal medya ve katılım hakkı, medyanın etkileri, sosyal medyanın gücü başlıklar altında açıklanmaktadır,

3) Ünite, medyada diyabet, doğru ve güvenilir bilgi; engeller, çözümler ve benim mesajım başlıklarıyla konu anlatımları mevcuttur,

4) Ünite, bir radyonun hikayesi, reklamlardaki klişeler, medya farkındalığı, medya kültür endüstrisi, medyada karakter yaratmak başlıkları altında konu anlatımları yapılmaktadır,

5) Ünite ise ikna dili, medyanın sesi, gürültüsü ve ikna sanatı başlıkları altında açıklanmaktadır <https://www.medyakuryazarligi.gov.tr/userfiles/files/medyametaryal2018.pdf> E.Tarihi: 23.04.2024).

2.4.3. MEB Dijital Okuryazarlık Öğretmen Kılavuzu

MEB, uzaktan eğitim süreciyle birlikte öğretmen, öğrenci ve velilerin dahil olduğu dijital teknolojileri doğru kullanma gereksinimi ile ilgili 2020 yılında “öğrencilerinize etkili dijital okuryazarlar olabilmeleri için nasıl destek olabilirsiniz?” sorusundan yola çıkılarak kılavuz, Geliştirme Genel Müdürlüğü tarafından kapsamlı bir literatür çalışması yapılarak hazırlandı belirtilmektedir <https://www.meb.gov.tr/ogretmenlere-dijital-okuryazarlik-kilavuzu/haber/22198/tr> E.Tarihi:24.04.2024).

Dijital okuryazarlığı öğretmen kılavuzunda; temel teknoloji okuryazarlığı, bilgi ve veri okuryazarlığı, iletişim ve işbirliği, internet okuryazarlığı, dijital içerik oluşturma, güvenlik ve problem çözme olarak yeterlilik çerçevesi belirtilmektedir. Dijital okuryazarlığı kavramları; dijital ortama bağlı olması, dijital içeriğin kalıcılığı, dijital medyanın beklenmedik ve bilinmeyen izleyicileri olduğu, medya metnin nasıl okunduğu, nasıl deneyimlendiği belirtilmektedir. Öğretmenlerin öğrencilerine eleştirel düşünmeyi teşvik etmeleri için; öğrencilere düşündürücü sorular sormayı, detaylandırmaları, fikirleri tartışmaları, iddialarını nasıl kanıtladıklarını açıklamaları isteyerek ve değerlendirerek ödüllendirmeleri teşvik edilmektedir. Öğretmenlerin öğrencilere neler yapabilecekleri hakkında şu bilgileri vermeleri tavsiye edilmektedir:

- Eleştirel düşünmenin önemini vurgulama,
- Öğretmek ve işbirliği yapmak için sosyal medyayı kullanma,
- İntihalden nasıl kaçınılacağı hakkında rehberlik sağlama,
- Öğrencilerin çevrimiçi kimliklerini yönetmeyi öğrenmesi,

- Öğrencilerin dijital dikkat dağıtıcı unsurları yönetmelerine yardımcı olma,
- Öğrencilerin kendi web sitelerini hazırlamaları, uygulamaları ve çevrimiçi tartışmalara teşvik etme,
- Dijital vatandaşlığın dersin temel bir parçası haline getirme ve etik dijital davranışı modelleme,
- Dijital bir sınıf oluşturmak için temel teknoloji gereksinimleri hakkında bilgi verme,
- Öğrencilerin yenilikçi ve çok yönlü kullanıcılar olabilmeleri için konfor alanlarının dışına yönlendirmeleri,
- Öğrencilerin teknolojiyi kullanarak bilgiyi inşa etmelerine imkan veren dersler ve etkinlikler için meslektaşlarla işbirliği yapma,
- Öğrenciler google arama motorunda basit sorulara değil, karmaşık sorulara da cevap bulmalarına yardımcı olmaları belirtilmektedir (<http://cdn.eba.gov.tr/kitap/digital/#p=1> E.Tarihi:24.04.2024).

RTÜK medya okuryazarlığı eğitim portalı ile öğrenciler, geçerli doğru bilgiye ulaşabilen, medya iletileri üzerine düşünebilen, toplumsal, kültürel, politik bağlamlarda değerlendirmesini yapabilen, özgün iletiler oluşturabilen, medyanın teknolojik gelişimine açık niteliklere sahip olmaları üzerinde durulmaktadır. Ayrıca çocukların farkındalıklarını arttırmak için RTÜK Medya ve Çocuk Dergisi yayınlanmakta ve dezavantajlı çocuklar için alt yazılı işaret dilini de için alan çalışmalarda; çizgi filmler, reklam, zaman kullanımı, kurgu ve gerçek, doğru bilgi olarak 5 ayrı şekilde yayınlanmakta olduğu belirtilmektedir.

2018 Yılı Öğretim Programında; anadilde iletişim, yabancı dillerde iletişim, matematiksel bilim teknoloji yetkinlikleri, insiyatif alma ve girişimcilik, kültürel farkındalık ve ifade, özgüven ve özdisipline sahip bilimsel akıl yürütme, sosyal beceri/akıl yürütme, yetkinlikler ile üretken ve aktif vatandaşlar olma şeklinde 8 önemli anahtar yetkinlik üzerinde durulmuştur.

MEB Medya okuryazarlığı öğretim metaryali içeriğinde; 1.Ünitede medyanın hayatımızdaki yeri, medya ne üretiyor? 2. Ünitede medyayı neden izleriz?, dijital sorumluluklar, zorluklar, dijital haklar, sosyal medya ve katılım hakkı, medyanın etkileri, sosyal medyanın gücü, 3. Ünitede

medyada diyabet, doğru güvenilir bilgi ve çözümler, 4. Ünite de bir radyonun hikayesi, reklamlardaki klişeler, medya farkındalığı, medya kültür endüstrisi, medyada karakter yaratma, 5. Ünite de ikna dili, medyanın sesi, gürültüsü ve ikna sanatı başlıkları ele alınmıştır.

2020 Yılında MEB öğretmen kılavuzunda öğrencilerin etkili dijital kullanıcıları olabilmeleri için nasıl destek olabiliriz? Sorusundan yola çıkılarak, literatür çalışması yapılarak hazırlanmıştır. Öğretmenlerin; eleştirel düşüncenin önemi, öğretmek ve işbirliği yapmak için sosyal medyayı kullanma, intihalden kaçınma, öğrencilerin kimliklerini yönetmesi, kendi web sitelerini hazırlamaları, dijital vatandaşlık, dersin bir parçası haline getirilmesi, dijital bir sınıf oluşturma, öğrencilerin bilgiyi inşa ederken meslekdaşlarıyla işbirliği yapma yönünde öğrencilerine tavsiyede bulunmaları üzerine önemli bir model kılavuz hazırlanmıştır.

SONUÇ

Dünyada ve Türkiye’de medya okuryazarlığı eğitimi alanında teknoloji ile birlikte bazı dersler değişkenlik göstermiştir. Derslerin değişimi ve şekillenmesine istinaden UNESCO, 2023 yılı raporuna göre teknolojinin ilerlemesi ve bu alana sirayet etmesiyle yeni okuryazarlıklar gündeme gelmiş ve medya okuryazarlığının “kullanım becerilerine”, “uygulama” ve “alt alanını” oluşturan dijital vatandaşlık, dijital okuryazarlık, Bilgi okuryazarlığı, Haber okuryazarlığı, sosyal medya okuryazarlığı gibi güncel terimler kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca UNESCO, dijital platform kullanım becerilerine göre “Dijital Okuryazarlık Küresel Çerçevesi” raporunu hazırlamış, dijital okuryazarlığın yeni ve güncel tanımını yapmıştır.

UNESCO Dijital Okuryazarlık Küresel Çerçevesi (DLFG); DigiComp 2.0 dijital yeterlilik alanları içinde; farklı formatlardaki içerik, veri, dijital iletişim, dijital içerik, dijital ortam, dijital hizmet, dijital teknoloji, dijital araç, gizlilik politikası, problem çözme, refah, sosyal içerme, yapılandırılmış ortam ve teknolojik çözüm ile gençlerin yetkin dijital okuryazar olabilmeleri için çalışmalar yaptığı belirtilmiştir. Dijital okuryazarlık; medya okuryazarlığın kullanım becerilerini kapsamaktadır, kütüphane ve bilgi bilimleri, dijital platformlarla bilgilerin oluşturulması ve paylaşılması ile eleştirel düşünme becerilerinin kullanımını ifade etmektedir.

Türkiye’de RTÜK ve MEB işbirliğinde; medya okuryazarlığı eğitim portalı, MEB Medya Okuryazarlığı Öğretim Materyali, MEB Dijital Okuryazarlık Öğretmen Kılavuzu çalışmaları yapılmıştır. 2018 Yılı Medya Okuryazarlığı Öğretim Programında; “anadilde iletişim”, “yabancı

dillerde iletişim”, “matematiksel bilim teknoloji yetkinlikleri”, “insiyatif alma ve girişimcilik”, “kültürel farkındalık ve ifade”, “özgüven ve özdisipline sahip bilimsel akıl yürütme”, “sosyal beceri/akıl yürütme” ve “yetkinlikler ile üretken ve aktif vatandaş olma” gibi önemli sekiz (8) yeni yetkinlik oluşmuştur.

2020 Yılında MEB öğretmen kılavuzunda; öğrencilerin etkili dijital kullanıcılar olabilmeleri için nasıl destek olabiliriz? Sorusundan yola çıkılmış, literatür çalışması yapılarak hazırlanmıştır. Öğretmenlerin; eleştirel düşüncenin önemi, öğretmek ve işbirliği yapmak için sosyal medyayı kullanma, intihalden kaçınma, öğrencilerin kimliklerini yönetmesi, kendi web sitelerini hazırlamaları, dijital vatandaşlık, dersin bir parçası haline getirilmesi, dijital bir sınıf oluşturma, öğrencilerin bilgiyi inşa ederken meslekdaşlarıyla işbirliği yapma yönünde öğrencilerine tavsiyede bulunmalarına yönelik önemli bir model kılavuz hazırlanmıştır.

RTÜK medya okuryazarlığı eğitim portalında öğrenciler, medya iletileri üzerine düşünebilen, toplumsal, kültürel, politik bağlamlarda değerlendirmesini yapabilen, özgün iletiler oluşturabilen, medyanın teknolojik gelişimine açık niteliklere sahip olmaları üzerinde durulmaktadır. Ayrıca RTÜK Medya ve Çocuk Dergisi yayınlanmaktadır. Dezavantajlı çocuklar için alt yazılı işaret dilini de için alan çalışmalarda; çizgi filmler, reklam, zaman kullanımı, kurgu ve gerçek, doğru bilgi olarak 5 ayrı şekilde yayınlanarak çocukların farkındalığının gelişmesi sağlanmaktadır. Bu bilgiler ışığında Türkiye’de medya okuryazarlığı eğitiminin RTÜK ve MEB nezdinde önemsendiği, gelişen teknolojilere kayıtsız kalınmadığı, eklemlendiği ve ilerleme kaydettiği düşünülmektedir. Ancak 2018 yılı MEB Medya Okuryazarlığı Öğretim Programı ve 2020 Yılı Dijital Okuryazarlık Öğretmen Kılavuzunun son yayın tarihleri açısından gözden geçirilmesi ve güncellenmesi umut edilmektedir.

KAYNAKÇA

Binark, M. ve Bek, M.G. (2009). Eleştirel Medya Okuryazarlığı Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar, İstanbul, Kalkedon Yayıncılık.

Dijital Okuryazarlık Öğretmen Kılavuzu. (<http://cdn.eba.gov.tr/kitap/digital/#p=1>)
E.Tarihi:24.04.2024).

Global Media and Information Literacy Week. <https://www.unesco.org/en/weeks/media-information-literacy> Erişim Tarihi: 14.04.2024.

A Global Framework of Reference on Digital Literacy Skills for Indicator 4.4.2. <https://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/ip51-global-framework-reference-digital-literacy-skills-2018-en.pdf> E.Tarihi:22.04.2024).

Güngör, N. (2013). İletişim Kuramlar ve Yaklaşımlar. Ankara:Siyasal.

Hasdemir, T.A. & Demirel F.G. (2012). İletişim Eğitimi ve Medya Okuryazarlığı: Türkiye'deki Uygulamadan Bir Kesit. Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. Sayı:17, s.176-191.

Hobbs R. (2010). Dijital Çağda Medya Okuryazarlığını Yeniden Tanımlamak. Çev. Filiz Yıldız. Erciyes İletişim Dergisi. Cilt: 1 sayı:3, s.87-95.

İnal, K. (2009). Medya Okuryazarlığı El Kitabı. Ankara:Ütopya.

MEB Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretim Programı. [https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018813172123543-7ÖP%202018-83%20Medya%20okur%20yazarlığı%20\(7%20veya%208.%20sınıf\).pdf](https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018813172123543-7ÖP%202018-83%20Medya%20okur%20yazarlığı%20(7%20veya%208.%20sınıf).pdf) E.Tarihi:16.03.2025).

Medya Okuryazarlığı Öğretim Metaryali. <https://www.medyakuryazarligi.gov.tr/userfiles/files/medyametaryal2018.pdf> Erişim Tarihi: 23.04.2024.

MEB Dijital Okuryazarlık Öğretmen Kılavuzu Haber Sayfası. <https://www.meb.gov.tr/ogretmenlere-dijital-okuryazarlik-kilavuzu/haber/22198/tr> E.Tarihi:24.04.2024).

Media Literacy Policy Report 2023. https://medialiteracynow.org/wp-content/uploads/2024/02/MediaLiteracyNowPolicyReport2023_publishedFeb2024b.pdf Erişim Tarihi: 16.03.2025.

Özel, M. (2022). Finlandiya'da Medya ve Bilgi Okuryazarlığı Eğitiminde Ulusal Politikalar. Tam Akademi Dergisi, 1(1), s.7-21.

Özonur, D.İ. & Özalpman, D (2009) Türkiye'de Medya Okuryazarlığı Projesi Üzerine Bir Değerlendirme, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı:15, ss: 196-212.

RTÜK Türkiye’de Medya Okuryazarlığı.
https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/menu_goster.php?Guid=E56CE034-6CEB-41AE-A12C-B618EBEA461B&MenuId=2 E.Tarihi:23.04.2024).

RTÜK Dijital Çağda Medya Okuryazarlığı ve Türkçe Çalıştayı. (<https://www.rtuk.gov.tr/dijital-cagda-medya-okuryazarligi-ve-turkce-calistayi/4727> E.Tarihi:23.04.2024).

RTÜK ve MEB Arasında Medya Okuryazarlığı İş Birliği Protokolü. (<https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-ve-milli-egitim-bakanligi-arasinda-medya-okuryazarligi-is-birligi-protokolu-imzalandi-/4324> E.Tarihi:23.04.2024).

RTÜK Medya Okuryazarlığı Eğitim Portalı. (<https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr> E.Tarihi:23.04.2024).

Sayar, B. (2022). Türkiye’de Medya Okuryazarlığı Üzerine Bir İnceleme. Medya Okuryazarlığı Araştırma Dergisi. Cilt/Volume:1, Sayı: 1, s.8-14.

Tekinalp, Ş. (2011). Camera Obscura’dan Synopticon’a Karşılaştırmalı Televizyon. Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul.

UNESCO Medya Okuryazarlığı Güncel Raporu. https://medialiteracynow.org/wp-content/uploads/2024/02/MediaLiteracyNowPolicyReport2023_publishedFeb2024b.pdf Erişim Tarihi: 14.04.2024).

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.
[http://www.unesco.org.tr/Home/Page/1709?slug=BİLGİ%20VE%20İLETİŞİM%20KOMİSYONU%20\(CI\)%20RAPORU%20](http://www.unesco.org.tr/Home/Page/1709?slug=BİLGİ%20VE%20İLETİŞİM%20KOMİSYONU%20(CI)%20RAPORU%20) Erişim Tarihi: 03.12.2023.

Vuorikari&Punie&Brande (2016). DigComp 2.0: The European Digital Competence Framework for Citizens Update Phase 1: The Conceptual Reference Model. Publication Office of the European Union. Report Number: EUR 27948 EN. Page:1-40.